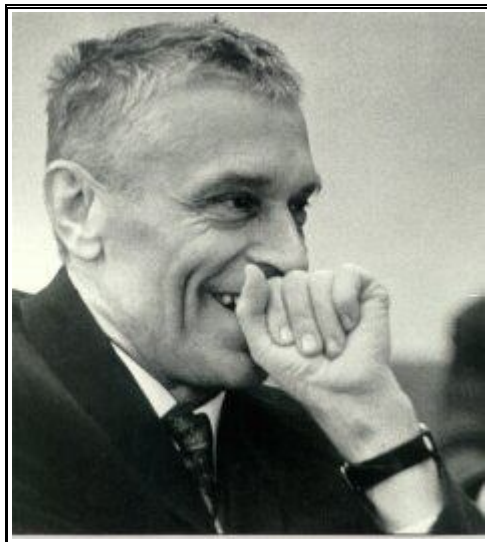

НЕ ЕКСПЕРИМЕНТ, А ЖИТТЯ

М.М. Амосов

Хто і коли наважувався перетворити майже десять років свого життя на експеримент? Звісно, наука знає чимало прикладів самовідданості дослідників, які випробовували на собі нові ліки, сироватки, лікувальні прийоми. Однак, мабуть, мав рацію філософ, коли сказав: «Щоб пожертвувати життям, потрібен порив, щоб зробити життя жертвоприношенням, потрібна святість».

Втім, не варто перебільшувати. У спробах протистояти старінню, які сам Микола Михайлович Амосов назвав експериментом, жертвоприношення було куди менше, ніж цікавості, захопленості, навіть азарту. Але воно теж було. Тепер, після смерті вченого, це стало очевидним.

Мабуть, не дуже справедливо, що саме цей, останній експеримент сьогодні найбільше обговорюється, коли заходить мова про М.М. Амосова. Адже по суті все його життя було дивовижним експериментом Людини, яка спробувала не ламати себе під нав'язувані іззовні правила, під кон'юнктурні настанови та ідеології.

Якось він сам сказав про себе, що все життя займається не своєю справою. Тобто не тільки своєю. «Своя» — це хірургія. Їй віддав 53 роки, досягши в ній не просто успіхів і визнання, а й тієї довіри, близької до поклоніння, яка так часто творить кумирів. Та не зумів, не захотів відчутти себе кумиром. Багато років очолюючи клініку, котру тепер ми знаємо як Київський науково-дослідний інститут серцево-судинної хірургії (невдовзі, мабуть, писатимемо — ім. М.М. Амосова), він брав на себе найсерйозніші та найризикованіші операції, жив з гострим відчуттям відповідальності за всіх і за все. І невпинно шукав — більших можливостей, повнішого розуміння. Тому і вторгався у нові сфери, дивуючи декого з колег-медиків «розкиданістю» інтересів, а багатьох філософів і психологів — нетрадиційністю підходів до їхніх наук і залишаючись на диво послідовним у цій своїй «розкиданості» і нетрадиційності. А ідеї, що їх учений формулював при цьому,

дуже часто не вписувалися не тільки в усталені уявлення, а й в «ідеологічно вивірені концепції».

Професор медицини Амосов став професійним кібернетиком. Причому взявся за цю, «не свою» справу, спираючись на серйозну фахову підготовку, бо, крім медичної, мав ще й технічну вищу освіту. З 1957 по 1988 р. завідував відділом біокібернетики в Інституті кібернетики ім. В.М. Глушкова АН України. Визначив тут свою тему: створення моделей живих систем. Понад 40 років тому запропонував гіпотезу існування загального алгоритму розуму, який діє в усіх живих системах — від клітини до суспільства. Написав кілька книг з цієї проблеми.

М.М. Амосова часто запитували, навіщо потрібне моделювання особи, інтелекту. Відповідаючи, він завжди говорив про людину і суспільство — ту одвічну єдність, з якої починається і саме буття, і свідомість, і прогрес. Людина від своєї появи на світ — завжди елемент суспільства. Вчений нагадував про необхідність прогнозувати майбутнє суспільства предметно та в деталях. Причому деталі ці мають стосуватися і економіки, і всіх рівнів взаємодій між людьми.

Він покладав на моделювання великі надії. Та згодом змушений був визнати, що вони не виправдалися. Стрімкого прогресу, який здавався реальним у 60—70-і роки, не відбулося. І з властивою йому безкомпромісністю Амосов сам собі дорікнув, що недооцінив складності цієї проблеми.

Однак до кінця його днів залишилися з ним роздуми про такі одвічні категорії, як істина, розум, людина, суспільство, доля людства. Він писав статті і книги, в яких яскраву публіцистичність «охолоджувало» відверте прагнення звести до схеми всю ту рухливу матерію, з якої складається життя людей та їх спільнот і на яку раніше була більше націлена філософська, а не природничо-наукова думка. Схематизація потребувала істотного спрощення, і автор ішов на нього, розкладаючи на елементи людську свідомість, суспільство, світ. Він класифікував, уніфікував, простежував моделі поведінки.

Зрештою, він шукав істину. Точніше — свою версію істини. І дедалі більше навчався стримувати максималізм, миритися зі складністю проблем, які намагався розв'язувати.

Миритися доводилося і з тими змінами, що відбувалися в його власному житті. Їх диктував вік. Незадовго до вісімдесяти припинив оперувати. Відчув порожнечу: йому не вистачало хірургії, того напруження і гострого відчуття своєї відповідальності, які стали такими звичними.

На цьому етапі й виникла ідея експерименту, як він сам казав, «з подолання старіння»: кинути виклик вікові, спробувати відсунути старість з допомогою значних фізичних навантажень. Чи вдалося це йому? Відповідь у численних його публікаціях, де він розповідав про те, які вправи робить, як і скільки. Зокрема, про цей експеримент Микола Михайлович неодноразово писав у нашому журналі (1995. — № 3—4; 1997. — № 11—12; 2000. — № 10; 2002. — № 5). Про нього — і останні його роздуми. Однак мусимо визнати, що відповіді ми так і не знаємо. Схоже, він і сам її не знайшов.

Втім, експеримент відбувся. І його значення чомусь здається куди вагомішим, аніж можна було очікувати. Чи не тому, що нас значно більше хвилюють реальні події життя неординарної людини та її роздуми, ніж будь-які рекомендації щодо фізичних вправ і режиму життя?

Його серце зупинилося 13 грудня 2002 р. Після свого 89-го дня народження він прожив лише тиждень. З цією смертю пішла у небуття ціла епоха.

Про М.М. Амосова якось не виходить писати «відомий», «визначний», «видатний». Він — Амосов. І найважче змиритися з тим, що його вже немає...

© Г. ТОРЖЕВСЬКА
(Вісник НАН України). 2003